Hoe liberaal is Open Vld nog na een kwart eeuw regeringsdeelname?

door Pieter de Jonge

In de jaren 70 werd de VVD een centrumrechtse volkspartij, in omvang gelijkwaardig aan het christendemocratische CDA en de sociaaldemocratische PvdA. Geen van beide is vanzelfsprekend. Buitenlandse liberale partijen kunnen dichter tegen D66 aanzitten. Als ze een voorkeur voor centrumrechts delen, kunnen het kleine partijen zijn – zo komt de Duitse FDP zelden boven 10 procent.

België is een van de weinige landen waar de liberalen, net als de VVD, centrumrechts en een grote partij zijn. In het seculiere Wallonië spelen christendemocraten geen rol meer, in Vlaanderen nog wel. De Vlaamse Open Vld is mogelijk de partij die de VVD het dichtst benadert.

Sinds 1999 zit Open Vld ononderbroken in de Belgische regering. Peilingen voorspellen verlies bij de verkiezingen van juni 2024. In 2019 haalde de partij nog 13 procent, nu peilt ze onder 10 procent en is het de vraag of Open Vld dan wel Groen laatste wordt (Matthijs 2024).

Sommige commentatoren menen dat de VVD te eenzijdig werd opgetuigd rondom partijleider Mark Rutte. Waarvoor staat de partij zonder hem (Joosten 2024)? Als dit klopt, is er een parallel met Vlaanderen, waar Guy Verhofstadt lang de partij was. Reden om het leiderschap van Verhofstadt en het wedervaren van Open Vld na zijn premierschap onder de loep te nemen.

1979-1987: rechtse regeringspartij

Nederland had nooit één partij die alle liberalen omvatte. In België werd de Liberale Partij opgericht in 1846. In 1961 veranderde de partijnaam in de *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* (PVV). Als gevolg van de taalstrijd werd deze in 1972 opgesplitst in een Vlaamse en een Waalse partij. Vlaamse partijen nemen niet deel in Waalse provincies en andersom. Zelfs 'zusterpartijen' onderhouden hooguit contact op federaal niveau (Kamer, regering) en in het (enige) tweetalige gewest Brussel. De Franstalige liberale *Mouvement Réformateur* ('Hervormingsbeweging', MR) blijft hier daarom buiten beschouwing.

In de jaren 70 voerde VVD-leider Hans Wiegel oppositie tegen het linkse kabinet-Den Uyl en positioneerde hij de VVD als partij voor kiezers die zich niet herkenden in de progressieve tijdgeest. In de buurlanden gingen de liberalen juist mee in de culturele omwenteling van de jaren 60 en 70. In Duitsland was de liberale FDP zelfs juniorpartner in regeringen van de sociaaldemocratische SPD (1969-1982). In Duitsland en België presenteerden de liberalen zich als 'sociaal-liberaal'. De PVV wilde pragmatisch zijn, niet ideologisch.

Dit veranderde in 1979, tijdens een ideologisch partijcongres. De PVV Jongeren (voorzitter: Verhofstadt), drongen aan op een ideologische koerswijziging, gebaseerd op het 'nieuwe liberalisme' van denkers als Friedrich (von) Hayek en Milton Friedman (Vanpeteghem en Mouton 2003, 51-60; Verleyen 1987, 11-15).[1] De manier waarop dit gebeurde toont gelijkenis met de manier waarop Nieuw Links ooit invloedrijk werd binnen de PvdA: in grote aantallen aanwezig zijn op vergaderingen en voorstellen aangenomen krijgen. Verhofstadt was beschermeling van partijleider Willy De Clercq (1927-2011). Het is aannemelijk dat de 'berekende putsch' oogluikend werd toegestaan (Vanpeteghem & Mouton 1987, 64-78; Pauli 2023, 29). In 1982 volgde Verhofstadt De Clercq op als partijvoorzitter, al werd hij pas werkelijk partijleider toen de laatste in 1985 Eurocommissaris werd en Verhofstadt de vrijgekomen Kamerzetel invulde (Vanpeteghem & Mouton 2003, 89-90).

Net als in Nederland en Duitsland gingen de Belgische liberalen in de jaren 80 regeren onder christendemocratische premiers. De PVV en de christendemocratische CVP waren het eens over de noodzaak van overheidsbezuinigingen en meer marktwerking om uit de economische crisis van de jaren 80 te komen. Verhofstadt, in oktober 1985 voor het eerst direct verkozen, werd minister van Begroting in de regering-Martens VI (1985-1987).

Met CVP-premier Martens kon hij goed opschieten. Verhofstadt maakte alleen de overgang van ideoloog naar bestuurder niet snel genoeg. Hij nam mensen niet mee, maar drukte zijn gelijk door. Daarmee joeg '*Baby*

Thatcher' mensen onnodig tegen zich in het harnas, waaronder CVP-minister van Sociale Zaken Jean-Luc Dehaene, maar ook partijgenoot Herman De Croo, die al vanaf de jaren 70 bijna ononderbroken minister was. Toen Verhofstadt hem op een ochtend toevertrouwde nieuwe bezuinigingen aan te kondigen, tekende De Croo nog vóór de ministerraad zo veel mogelijk uitgaven (Vanpeteghem en Mouton 2003, 115; De Croo 2018, 137-138).

1987-1999: rechtse oppositiepartij

Martens VI viel in 1987. De verkiezingen verliepen goed voor de PVV, maar bij de formatie wreekte Verhofstadts slechte werkverhouding met andere ministers zich. Martens wilde door met Verhofstadt, maar stuitte op het veto van de christendemocratische linkervleugel. De liberalen belandden in de oppositie.

Verhofstadt koos ervoor harde oppositie te voeren. In zijn in 1991 gepubliceerde *Burgermanifest* hekelde hij zuilen en pressiegroepen, omdat daardoor gevestigde belangen bepalender waren dan kiezers. Directe democratie zou burgers meer zeggenschap geven. Het manifest werd uitgelegd als een aanval op het bestaande politieke bestel en de CVP.

Het succes van de oppositieperiode is open voor interpretatie. De felle retoriek werkte bij verkiezingen, maar niet bij de formatie. Vanaf 1987 werden telkens zetels gewonnen, zonder te mogen regeren. Rechtse christendemocraten, ongelukkig over regeren met de socialisten, knapten af op zijn aanvallen op de CVP als geheel. De nadruk op vrije markt en privatisering maakte hem geen ideale coalitiepartner voor de socialisten. Verhofstadt zette zichzelf buitenspel.

Als in de jaren 80 de ideologische polarisatie van de jaren 70 vervangen werd door zakelijkheid, dan gokte de PVV verkeerd door juist vanaf 1979 in te zetten op polarisatie, ook omdat de Belgische socialisten in diezelfde periode gematigder werden (Bouteca & Devos 2014, 137-142). De 'Rooms-rode' regeringen (christendemocraten en socialisten) van CVP-premier Jean-Luc Dehaene (1991-1999) bezuinigden om België te laten voldoen aan de toetredingscriteria voor de euro. Waren liberalen überhaupt nodig?

Verhofstadt werd eerder gezien als populist dan als staatsman. Op 24 november 1991, 'Zwarte Zondag', brak het extreemrechtse Vlaams Blok door bij de verkiezingen, ten koste van de regeringspartijen. Andere partijen verweten dit Verhofstadt: zijn *Burgermanifest* zou de weg geëffend hebben (Bouveroux 1996, 81). Verhofstadt interpreteerde de uitslag als bewijs dat het politieke systeem veranderd moest worden. Hij stelde een tweepartijenstelsel voor. De PVV werd omgevormd tot de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD), in de hoop dat de rechtervleugels van de CVP en Volksunie (Vlaams-nationalistisch) zich daarbij zouden aansluiten. De toeloop bleef beperkt tot een groepering afkomstig van de Volksunie. (Bouveroux 1992). België heeft nog steeds geen tweepartijenstelsel.

In 1994 en 1995 deed VLD het electoraal wederom goed, maar niet zo goed als gehoopt. Verhofstadt legde het partijvoorzitterschap tijdelijk neer. In 1997 werd hij opnieuw voorzitter, met een nieuwe strategie. In zijn

pamflet *De Belgische ziekte* prees hij het poldermodel van de Nederlandse PvdA-premier Wim Kok en de 'Derde Weg' van de nieuwe Britse premier Tony Blair (VVD-leider Frits Bolkestein en D66-leider Hans van Mierlo werden niet genoemd). Sinds 1979 had hij altijd ingezet op confrontatie, nu wilde hij samenwerking. Met dit geschrift nam hij afstand van 18 jaar rechts-liberale koers, ten gunste van het sociaal-liberalisme. In Nederlandse termen: van VVD naar D66.

1999-2008: Paarse premier Verhofstadt

De tweede regering-Dehaene (1995-1999) loodste België in de euro, maar verloor krediet door de zaak-Dutroux. Voorjaar 1999 brak in Nederland en België de dioxinecrisis uit: giftig dioxine was in de voedselketen geraakt. De regeringspartijen verloren bij de verkiezingen van juni 1999 (federale, gewestelijke én Europese, op dezelfde dag).

De grote winnaars waren de Vlaamse en Waalse groene partijen (vier en vijf zetels) en Vlaams Blok (vier). De Waalse liberalen bleven gelijk. Tegenover zeven zetels verlies voor de CVP stond twee zetels winst voor VLD. VLD werd met 23 zetels – één meer dan CVP – de grootste partij.

Verhofstadt mocht formeren en koos voor een coalitie met socialisten (ook al hadden die verloren) en groenen. Sinds begin jaren 80 vormde hij een driemanschap met Patrick Dewael en Karel De Gucht. Dewael werd Vlaams minister-president, De Gucht bewaakte als partijvoorzitter de partijlijn.

Binnen Verhofstadt I bestond consensus over immateriële kwesties (euthanasie, homohuwelijk) en de legalisering van softdrugs. Hoewel Verhofstadt en de groenen altijd hadden gepleit voor meer directe democratie, voerde deze regering een kiesdrempel in van vijf procent.

Met de christendemocraten in de oppositie werd vooral Vlaams Belang de gemeenschappelijke tegenstander voor de regeringspartijen. Vlaams Belang was vanaf 1991 telkens gegroeid. In 2000 kwam de extreemrechtse FPÖ in de Oostenrijkse regering, in 2002 kwam Lijst Pim Fortuyn op in Nederland en haalde Jean-Marie Le Pen de tweede ronde van de Franse presidentsverkiezingen. Afkeer van discriminatie werd in deze regeringstermijn kernwaarde voor de VLD, dat nog steeds vasthoudt aan het *cordon sanitaire* (Bouckaert 2017, 181).[2]

Financiële kwesties werden geparkeerd. Omdat dit neerkwam op niet verder bezuinigen, kregen rechtse liberalen het gevoel dat Verhofstadt de coalitiepartners belangrijker vond dan de eigen kiezers. De partijtop trok zich weinig aan van de kritiek. Democratisch rechtse kiezers zouden niet uitwijken naar Vlaams Belang, toekomstige verkiezingen moesten in het midden worden gewonnen (Bouveroux 2003, 134; Eppink 2006, 51). In 2003 won VLD twee zetels en bereikte haar hoogste aantal Kamerzetels ooit. Werkelijke groei was voor de socialistische partijen. De Vlaamse groenen belandden onder de net ingestelde kiesdrempel.

Destijds viel vaak de term 'herverkaveling'. Net als in 1992 hoopte VLD op politieke herindeling. Na 1999 leken CVP en Volksunie uiteen te vallen. VLD-voorzitter De Gucht rekruteerde bewust politici uit deze partijen

(Bouveroux 2003, 147; 158-162; Eppink 2006, 52). Herverkaveling bleef uit. Tussen 1999 en 2007 veranderden alle Vlaamse partijen van naam, maar het bleven er zes.

Onrust bij de achterban

Verhofstadt II wilde migranten kiesrecht geven bij gemeenteraadsverkiezingen, deels om verdere groei van Vlaams Belang tegen te gaan. Dit stuitte op verzet bij de achterban. Eind jaren 80 – eerder dan de VVD – maakte de PVV zich sterk voor minder migratie en meer integratie (Lauwers 2023). Op het partijcongres van februari 2004 – kort voor de vijfjaarlijkse Vlaamse verkiezingen – dreigde een ledenopstand. Een toespraak van oud-partijleider De Clercq bracht de boel tot bedaren.

Maar de volgende dag pleitte partijvoorzitter De Gucht op televisie voor een amendement om de eisen voor migrantenstemrecht te verstrengen. De partijtop eiste daarop zijn ontslag. De jurist De Gucht antwoordde dat hij door de leden gekozen was en alleen door een ledenvergadering voortijdig afgezet kon worden (Bouckaert, 211-215, Looverbosch, 115-125).

Verloor VLD hierdoor bij de Vlaamse verkiezingen? Er speelde meer mee. In de zomer van 2003 werd het publiek geheim dat Verhofstadt, net herkozen als premier, in 2004 voorzitter van de Europese Commissie wilde worden. Een jaar voor het einde van diens vijfjarige termijn als Vlaams minister-president werd Dewael vicepremier en minister van Binnenlandse Zaken in Verhofstadt II – om premier te worden als Verhofstadt Commissievoorzitter werd? Verhofstadt-vertrouweling Bart Somers ging de Vlaamse regering leiden. Somers, pas in 2001 burgemeester van Mechelen geworden, verbrak zijn verkiezingsbelofte om in die stad te blijven.

In februari 2004 vormden CD&V (voorheen CVP) en N-VA (liberaal-conservatieve voortzetting Volksunie) een kartel (samenwerkingsverband). Hiermee ontstond een democratisch alternatief voor centrumrechtse kiezers. Het kartel won de Vlaamse verkiezingen van 2004, Vlaams Blok werd tweede.

Verhofstadt werd geen Commissievoorzitter (hij was tegen de Amerikaanse invasie van Irak in 2003 en kreeg een veto van de Britse premier Blair), Dewael geen premier. De Gucht legde zijn voorzitterschap in 2004 neer, toen hij minister van Buitenlandse Zaken kon worden.

De interne onrust bleef. Somers, kandidaat namens de partijtop, werd eind 2004 voorzitter, maar zijn rechtse tegenkandidaat Jean-Marie Dedecker haalde bijna 40 procent van de stemmen. In deze jaren werden vooral vertrouwelingen van Verhofstadt en De Gucht benoemd en meer kritische partijgenoten – overwegend van de rechtervleugel – niet meer opgesteld. Drie dissidenten werden zelfs uit de partij gezet, waaronder in 2006 Dedecker. Ondanks de kiesdrempel kreeg zijn Lijst Dedecker (LDD) bij de federale verkiezingen van 2007 en de Vlaamse van 2009 diverse kandidaten verkozen (Bouckaert 2017, 226-229; 233-246; Eppink 2015, 41-56).

In 2007 veranderde de partijnaam in Open Vld, naar eigen zeggen in contrast tot "partijen die tegen 'open samenlevingen' zijn". Werd daarmee Vlaams Belang (nieuwe naam Vlaams Blok) bedoeld of het 'conservatieve' kartel CD&V/N-VA? Het voorkwam niet dat

het kartel in 2007 ook de federale verkiezingen won. Verhofstadt legde formeel het partijleiderschap neer, al bleef hij tot 2008 demissionair premier. In 2009 werd hij Europees lijsttrekker en De Gucht Eurocommissaris. Dewael bleef Kamerlid (dit jaar stelt hij zich niet herkiesbaar). Achter de schermen bleven ze invloedrijk.

1982-2008: Verhofstadt-partij

Partijleider Hans Wiegel (1971-1982) maakte van de VVD een rechtse volkspartij, Frits Bolkestein (1990-1998) regeerde voor het eerst in een paars kabinet met de PvdA, Rutte werd de eerste VVD-premier en de eerste liberale sinds 1918. Tussendoor voeren Ed Nijpels (1982-1986) en Hans Dijkstal (1998-2002) een meer sociaal-liberale koers. Verhofstadt maakte als partijleider zowel Wiegel als Rutte als VVD-fractievoorzitter mee. In die 26 jaar is hij feitelijk alle vijf genoemde VVD-leiders geweest. In 1997 stuurde hij zijn partij een tegengestelde richting in dan degene die hij de 18 jaar daarvoor had voorgestaan. Het partijkader accepteerde dat.

Was die overgang van klassiek- naar sociaal-liberalisme oprecht of tactiek? In 1995 constateerde Verhofstadt dat zijn benadering van de zeven jaar daarvoor – zo groot worden dat andere partijen niet om de liberalen heen konden – niet werkte. De animositeit tussen hem en Dehaene maakte regeren met de CVP onwaarschijnlijk. Handhaafde VLD de 'Thatcheriaanse' benadering van overheid en markt, dan was een coalitie met socialisten onmogelijk.[3]

Het verwijt van opportunisme kwam doorgaans van mensen die zich niet herkenden in de nieuwe koers. Indien de koerswijziging gemeend was, is het mogelijk dat de grootste partij worden in 1999 de uitwerking van de ideologische vernieuwing in de weg stond.

2008-heden: post-Verhofstadt

Rutte trad juli 2023 af als partijleider. De VVD verkeert nu in een vergelijkbare situatie als Open Vld na de verkiezingen van 2007 (inclusief oud-leider met buitenlandse ambitie). Hoe verging het Open Vld daarna?

Het zetelaantal van 2003 werd nooit geëvenaard. In 2007, 2010 en 2019 werden zetels verloren, in 2014 slechts één zetel winst. Wie de VVD graag ziet besturen, kan het bemoedigend vinden dat Belgische liberalen sinds 1999 ononderbroken regeren en sinds 2014 weer premiers leveren. Wie wil dat de VVD een samenhangend geheel van standpunten omzet in beleid, kan menen dat de liberalen zich 'kapot regeerden': regeringsdeelname werd doel op zich, standpunten verwaterden, onduidelijk is waar ze eigenlijk voor staan.

In de media overheerst het laatste beeld. Canvas-programma *Terzake* toonde afgelopen oktober een filmpje van vijf minuten met daarin de interne problemen van de voorbije 20 jaar (Terzake 2023; Het Vlaamse weekblad Knack vergeleek Open Vld met de tv-serie *Game of Thrones*. De partij wordt geleid door enkele clans. Ze verenigen zich zodra hun gezamenlijke positie in het geding komt, de rest van de tijd bestrijden ze elkaar (Pauli 2023).

Om een aantal redenen valt deze kijk op Open Vld moeilijk te weerleggen. Verhofstadt-vertrouweling Somers zwaaide in 2009 af als partijvoorzitter. Na hem kwamen Alexander De Croo (2009-2012), Gwendolyn Rutten (2012-2020) en Egbert Lachaert (2020-2023). Rut-

ten verloor in 2009 van De Croo, Lachaert in 2012 van Rutten.

De Croo was 33 toen hij in 2009 voor het eerst verkozen werd, als Europarlementariër. December dat jaar werd hij partijvoorzitter. Dit was hem waarschijnlijk niet gelukt zonder de 'politieke machine' van vader Herman (Eppink 2004, 93-112; Looverbosch 2015, 418; Verschelden 2021, 65). Rutten en De Croo sloten in 2012 een deal: de eerste voorzitter, de laatste (kandidaat-)premier. De deal klapte, toen in verkiezingsjaar 2019 Rutten zich bereid verklaarde de eerste vrouwelijke premier te worden. In 2020 steunde De Croo Lachaert, die hem premier maakte (Verschelden 2021, 64; 72-73).

Sinds 2012 houdt België op dezelfde dag drie verkiezingen: federaal, regionaal en Europees. In 2014 was Open Vld getalsmatig niet nodig voor een centrumrechtse meerderheid in Vlaanderen, wel voor een landelijke. Rutten wilde alleen in de federale regering als Open Vld ook in de Vlaamse mocht. In Vlaanderen hadden de andere twee partijen al een regeerakkoord, dat Rutten ongewijzigd tekende (Looverbosch, 483-486).

Teleurstelling

België is hiërarchischer dan Nederland en andere Belgische partijen hebben eveneens interne twisten, lang zittende politici en families die al generaties lang politici leveren. Open Vld lijkt dit wel harder aangerekend te worden. Wellicht omdat Verhofstadt in zijn Burgermanifesten een einde wilde maken aan die constellatie, om die eenmaal premier juist te bestendigen door invoering van een kiesdrempel.

Bij Open Vld is vaker verschil tussen woord en daad. De VVD bestempelt zich als een partij van 'doeners', op de website staan zelfs onder 'Onze liberale waarden' vooral beknopte beschrijvingen (zie: *https://www.vvd.nl/kernwaarden/*). Op de site van Open Vld staan onder 'Ons liberalisme' literatuursuggesties, waaronder drie titels van Dirk Verhofstadt, broer van Guy (zie: *https://www.openvld.be/ons_liberalisme*). Open Vld suggereert belezenheid en ideologie. Dan stelt de harde werkelijkheid des te meer teleur.

De Open Vld-achterban wordt vaak teleurgesteld. In 2009 versloeg uitdager Alexander De Croo de kandidaat van de partijtop, in 2020 deed Lachaert hetzelfde. Beide keren voerde de uitdager een rechtse, klassiek-liberale campagne. Lachaert won al in de eerste ronde, met 61 procent. Er werd niet geleverd. De Croo trok in 2010 de stekker uit de Belgische regering. Open Vld verloor die verkiezingen, een Waalse socialist werd premier. Lachaert maakte De Croo in oktober 2020 premier – van een centrumlinkse regering.

Premiers Rutte en Verhofstadt vertegenwoordigden de grootste regeringspartij. In de huidige regering is Open Vld de kleinste van zeven partijen. De Croo bleef over toen andere partijen elkaars kandidaten blokkeerden (Verschelden 2021, 260-266). Peilingen voorspellen geen premiersbonus.

Centrumrechtse kiezers

Voor de oorlog had Nederland afzonderlijke partijen voor links- en rechts-liberalen. D66 noemt zichzelf sociaal-liberaal. Bij ons hoeven progressieve en behoudende liberalen niet in dezelfde partij te zitten. Vlaanderen heeft één liberale partij, maar dit huis lijkt te

klein voor meerdere kamers.

Sinds eind jaren 90 zijn 'donkerblauwe' rechts-liberalen ongelukkig met hun partij. In dit artikel werden vier momenten genoemd waarop zij binnen de partij een koerswijziging bepleitten. Zelfs de ruime meerderheid voor Lachaert in 2020 bracht die niet.

Kan de rechtervleugel wel aanspraak maken op 'liberale principes'? Moeten zij niet accepteren dat de partij waar zij naar terugverlangen niet meer bestaat? De donkerblauwe liberalen kunnen wijzen op twee electorale aspecten. In de jaren 80 en 90, toen PVV/VLD leek op de VVD van Wiegel of Bolkestein, won de partij zetels. Bij de Vlaamse verkiezingen van 2004 werden de liberalen voor het eerst kleiner dan het centrumrechtse alternatief. Vanaf 2010 wonnen N-VA en CD&V iedere landelijke verkiezingen meer stemmen dan Open Vld, vanaf 2014 ook iedere Vlaamse.

Open Vld zal er na juni vast in slagen weer in de landelijke regering te komen. De vraag waar de partij voor staat en welke kiezers zij precies vertegenwoordigt, wordt daarmee nog niet beantwoord. Hoe lang gaat de kruik te water tot zij barst?

Pieter de Jonge (MA, politieke geschiedenis) is Nederland-correspondent voor Doorbraak.be. Hij publiceert ook op Historiek.net en Wynia's Week.

Literatuurlijst

- Bouckaert, B., *Professorale belevenissen van Boudewijn Bouckaert. 50 jaar eigen kijk op Universiteit Gent*, Leuven/Den Haag, 2017.
- Bouteca, N., Devos, C., 'Een breuklijn op de terugweg? Sociaaleconomische kwesties in de partij-programma's van liberalen en socialisten tussen 1961 en 2010', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 2014, nr. 1, pp. 118-156.
- Bouveroux, J., *De partij van de burger. De verruiming van de Vlaamse liberalen*, Antwerpen, 1992.
- Bouveroux, J., *Van Zwarte Zondag tot Paars Groen*, Antwerpen, 2003.
- Croo, H. De, *Geworteld in het leven. Mijn autobiografie*, Tielt, 2018.
- Eppink, D.J., A*natomie van paarse illusies*, Leuven, 2006.
- Eppink, D.J., *Avonturen van een Nederbelg. Een Nederlander ontdekt België*, Tielt, 2004.
- Eppink, D.J., *Het rijk der kleine koningen. Achter de schermen van het Europees Parlement*, Kalmthout, 2015.
- Joosten, C., 'VVD zit met Ruttes rommel', *EW*, 23 maart 2024.
- Lauwers, N., 'Het PVV-Migratiecongres van 1989: een repliek op het Vlaams Blok', *Liberas Stories*, 28 mei 2023, URL: https://www.liberasstories.eu/nl/magazine/perspectief/het_pvv_migratiecongres_van_1989_een_repliek_op_het_vlaams_blok/4089.
- Van de Looverbosch, M., *De wissel van de macht. Kroniek van een Wetsstraatwatcher*, Tiel, 2015.
- Matthijs, H., 'De DPG-paaspeiling: CD&V steekt Vooruit voorbij', *Doorbraak*, 23 maart 2024, URL: https://doorbraak.be/de-paaspeilingen-van-dpg.

• Open Vld, 'Ons liberalisme', URL: https://www.openvld.be/ons_liberalisme.

• Pauli, W., 'Alexander: alles voor ons en niets voor een ander', *Knack*, 1 november 2023.

• 'Niet de eerste keer dat er problemen zijn binnen Open VLD: een overzicht', *VRT NWS*, 23 oktober 2023, URL: https://www.vrt.be/vrtnws/nl/kijk/2023/10/23/tza-tza-historische-terugblik-op-open-vld-arvato-61116590/.

• Vanpeteghem B., Mouton, O., *Numero Uno. Guy Verhofstadts weg naar de top*, Tielt, 2003.

• Verhofstadt, G., *De Belgische ziekte. Diagnose en remedies*, Antwerpen, 1997.

• Verleyen, F., *De faktor Verhofstadt. De bevrijding van de jaren '80*, Antwerpen, 1987.

• Verschelden, W., *De Doodgravers van België*, Gent, 2021.

• VVD, 'Onze liberale waarden', URL: https://www.vvd.nl/kernwaarden/.

---

1. Vereniging voor jongeren binnen de partij, waarvan de leden vaak ook partijfuncties hebben. Politieke jongerenverenigingen als de JOVD heeft België niet, wel politiek gerichte studentenverenigingen, voor de liberalen het Liberaal Vlaams Studentenverbond (LVSV).

2. Het weigeren van iedere politieke samenwerking met het Vlaams Belang. Veel partijen weigeren ook samenwerking met de communistische Partij van de Arbeid van België (PVDA), in 2019 ook in Vlaanderen doorgebroken.

3. De Waalse socialisten hebben nooit de 'Derde Weg' van Kok en Blair omarmd. De Vlaamse wel, maar pas ná het verlies van 1999.